

Bijbel niet meer dan een boek was, waarin schrijvers van hun geloof getuigden. Tijdens zijn otium ging hij door met schrijven en hij voegde nog een tiental werken toe aan zijn reeds indrukwekkende reeks publicaties van boeken, brochures en preken.

Noordegraaf beschrijft dit predikantenleven, waarop ik een enkele aanvulling gaf, nauw-keurig en met sympathie en in een bestek van zeventig bladzijden komt veel kerk- en religie-geschiedenis voorbij van de eerste eeuwhelft van de twintigste eeuw. Het boekje veronderstelt voorkennis, maar voor de enigszins ingewijde valt er veel te genieten. In Narratio's serie: *Theologenbiografieën* neemt het een waardige plaats in.

Derk Jansen (Oenkerk, Fr.)

Gerko Last: *Orlando Bottenbley & de wijde poorten van de Bethel*. Penn Uitgeverij, Leeuwarden, 2006. 160 pp. ISBN 9077948082, € 16,95.

Hoe is het mogelijk dat een Surinaamse dominee in Friesland, tegen het getij van de ontkerkelijking in, de snelst groeiende kerk van Nederland weet voort te brengen? Deze vraag staat centraal in het boek van Last, oud-journalist van het *Friesch Dagblad* over het "succes van Drachten": de Vrije Baptistengemeente van Orlando Bottenbley die in een periode van 15 jaar uitgroeit van een marginale groep tot een kerk van meer dan drieduizend bezoekers op zondag.

Last richt zich in eerste instantie op het levensverhaal van Bottenbley: zijn jeugd in Suriname, zijn vertrek naar Europa om in België en Nederland theologie te studeren en tenslotte zijn beroep in Friesland als baptistenpredikant, eerst in Lemmer en enkele jaren later in Drachten.

Een bevlogen, bewogen en kleurrijke man komt in het boek naar voren. Zo blijkt Bottenbley de enige baptistenpredikant te zijn in Nederland die zowel een evangelische, een Nederlands Gereformeerde als ook een Vrijgemaakte opleiding heeft gevolgd. Behalve als een man met een brede intellectuele achtergrond kan Bottenbley als een visionair en organisator getypeerd worden. De kleine baptistengemeente in Lemmer weet hij in een paar jaar tot een groeiende regionale gemeente te ontwikkelen. Maar omdat zijn visie voor groei niet door een ieder binnen de gemeente gedeeld wordt, besluit Bottenbley eind jaren '80 het beroep van een noodlijdende baptistengemeente in Drachten aan te nemen. Ook hier weet Bottenbley in korte tijd successen te boeken.

Last geeft verschillende verklaringen voor het succes van Bottenbley en concentreert zich op de historische ontwikkelingen van de kerken in de regio Friesland. De groei van de baptisten moet volgens hem in samenhang gezien worden met het hoogtepunt van de kerkverlating binnen de omringende gevestigde kerken. Want, zo blijkt uit de enquête die Last gehouden heeft, daar komen de bezoekers en nieuwe leden van de Bethel gemeente grotendeels vandaan. Ook uit de interviews met leden van de Bethelkerk valt af te leiden dat er door de toegenomen vrijzinnigheid binnen m.n. de gereformeerde kerken, veel te winnen viel met

een orthodoxe prediking die Christus' verzoening centraal stelt. Bij de baptisten wordt zekerheid geboden: aan de woorden van Jezus wordt niet getwijfeld en de bijbel wordt als waarheid beschouwd. Maar behalve orthodoxie kenmerkt Bottenbley's aanpak zich ook door aan te sluiten bij de tijd: prediking die ingaat op het dagelijkse leven, zondagdiensten met eigentijdse vormen en hoge kwaliteit van muziek en organisatie. Naast de zondagdiensten wordt een uitgebreid scala van diensten en groepen aangeboden waar men zich in kleine kring kan verdiepen in het geloof. Opvallend is de hoge mate van betrokkenheid van de leden. Volgens de enquête is ongeveer 75% van de leden actief als vrijwilliger. Leden van de kerk worden aan- gespoord hun gaven te ontdekken en in te zetten ter opbouw van de gemeente. De aanpak in Drachten is vooral geïnspireerd door de Willow Creek Community Church uit Chicago.

Het boek geeft een goede indruk van het reilen en zeilen van de kerk in Drachten, haar gelovigen en de geschiedenis van de kerken en de vrije groepen in de omgeving van Drachten. De journalistieke aanpak laat echter ook beperkingen zien. Een reflectie op verschuivingen in geloofsbeleving in de hedendaagse cultuur waar subjectivering van religie plaatsvindt, wordt niet aan de orde gesteld. Maar zowel in het levensverhaal van Bottenbley als in de verhalen van de gelovigen die in het boek aan bod komen, zijn nu juist de geloofservaringen van mensen normatief en beslissend in hun leven.

Last richt zich meer op het bijbelgebruik en schetst een beeld van moderne orthodoxen die volgens hem 'letterlijk de bijbel voor waar houden'. Dit wordt echter niet overtuigend in zijn boek aangetoond. Zo betoogt Last dat vrouwen in de Bethel kerk geen problemen hebben met het feit dat het oudstenambt op bijbelse gronden alleen aan mannen is voorbehouden. Maar uit de enquête blijkt dit wel degelijk een discussiepunt te zijn.

Wat Last over de doop schrijft is ronduit onbevredigend. Hier botsen de tradities van de gevestigde kerken en de evangelicalen, waartoe de baptisten gerekend moeten worden. De theologische verschillen worden in grote lijnen neergezet maar veel blijft onduidelijk, bijvoorbeeld hoe de volwassendoop zich verhoudt tot lidmaatschap binnen de baptistengemeente. Ook vraagt het thema van de doop om reflectie in relatie tot veranderingen in de samenleving. Individualisering, toegenomen mondigheid en keuzevrijheid zijn ook van invloed op verschuivingen in betekenissen van rituelen.

Tenslotte enkele onjuistheden in het boek: de Willow Creek Community Church gaat in tegenstelling tot wat Last beweert, wel degelijk uit van de volwassendoop en ziet de kinderdoop niet als gelijkwaardig. Er is echter wel verschil met betrekking tot het standpunt ten aanzien van vrouwen. Last's opmerking, dat over de culturele betrekkelijkheid van bijbelpassages niet wordt gediscussieerd wegens de bijbelvastheid van zowel de Bethel gemeente als Willow Creek kerk (p. 121), is dan ook te stellig.

Het boek van Last maakt duidelijk dat evangelische kerken door hun orthodoxe leer en eigentijdse aanpak een deel van de kerkverlaters uit de gevestigde kerken aanspreken. Dit kan op z'n minst leiden tot vragen en herbezinning binnen gevestigde kerken.

Hoewel journalistiek, wijst Last hiermee volgens mij op een onderbelicht thema in de sociaal-wetenschappelijk studies naar religie. Of zoals een predikant uit de omgeving van Drachten het verwoordt: "Het is wel zo dat het charisma van Bottenbley en de organisatie van zijn gemeente erg wervend is. Daar kunnen we nog wat van leren. De blijdschap van het

geloof, de bezieling en warmte onder elkaar missen wij, onze geloofsbeleving is vaak wat kouder” (p. 62).

Miranda Klaver, Promovendus Vrije Universiteit (Conversion and Commitment in new evangelical churches in the Netherlands)

Jan N. Bremmer, *Van zendelingen, zuilen en zapreligie. Tweehonderd jaar godsdienst in Nederland en Het Apostolisch Genootschap*. (Zevende J.H. van Oosbreelezing). Delft: Uitgeverij Eburon, 44 pp., ISBN 9059720954, € 13,00; Joris van Eijnatten en Fred van Lieburg, *Nederlandse religiegeschiedenis*. Hilversum: Uitgeverij Verloren, 400 pp., ISBN 9065507868, € 29,00; Herman J. Selderhuis (red.), *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis*. Kampen: Uitgeverij Kok, 950 pp., ISBN 9043509264, € 59,50; *Biografisch lexicon voor de geschiedenis van het protestantisme* deel 6. Kampen: Uitgeverij Kok, 550 pp., ISBN 9043512796, € 49,90.

Op de site van de *Vereniging voor Nederlandse kerkgeschiedenis* kon onlangs worden gestemd over een betere benaming van het vak. Zou die kerkgeschiedenis moeten zijn, of dekte de vlag van religiegeschiedenis de lading beter? Een ruime meerderheid van de stemmers was voor religiegeschiedenis; toch valt voor allebei de benamingen wel veel te zeggen. Immers een onderzoeker kan vanuit de veranderende institutie – kerk, sekte of godsdienstige groepering – en in samenhang daarmee de ontwikkelingen van de boven- of buitennatuurlijke opvattingen en de daaraan gerelateerde normen, waarden en praktijken bestuderen. Dan zou van kerkgeschiedenis kunnen worden gesproken. Maar hij/zij kan ook vanuit de veranderende religieuze normen, waarden en praktijken onderzoeken hoe die zich ontwikkelen, en de institutie beïnvloeden: godsdienst- of religiegeschiedenis. In beide gevallen moet dit dan uiteraard worden gedaan tegen de achtergrond van de samenleving als geheel, die zowel de religieuze normen, waarden als de organisatie beïnvloedt, en die daarvan ook weer invloed ondergaat. De benaming zou aldus attenderen op een verschil in *materieel object*: staat de institutie of intermediaire groepering centraal, of wordt aan de op een boven- en buitennatuurlijke gebaseerde normen en waarden en praktijken, de (beleefde) godsdienst het primaat gegeven.

Van Eijnatten en Van Lieburg werken vanuit het laatste perspectief, en ze willen een ‘handzaam’ overzicht schrijven gericht ‘op de gestalte die religie in de cultuur en samenleving heeft aangenomen’ (p. 16). Ze stellen daarbij die verschijnselen centraal ‘die kenmerkend lijken voor alle religies, hoewel zij niet in alle religies een even belangrijke rol spelen’ (p. 16). Hun belangstelling gaat dan ook niet in eerste instantie uit naar ‘de afzonderlijke religies en confessies’. Godsdienst wordt voor deze auteurs gevormd door de ‘historische opvattingen of voorstellingen van het bovennatuurlijke of het ‘numineuze’, van God en goden, van sacrale domeinen, tijden, personen en gemeenschappen’ (p. 16).

Ik heb wat moeite met het gebruik van het begrip cultuur door de auteurs, want ze onderscheiden cultuur *naast* de samenleving. In de sociaal-wetenschappelijke literatuur im-

Religie & Samenleving, Jrg. 1, nr. 3 (december 2006)